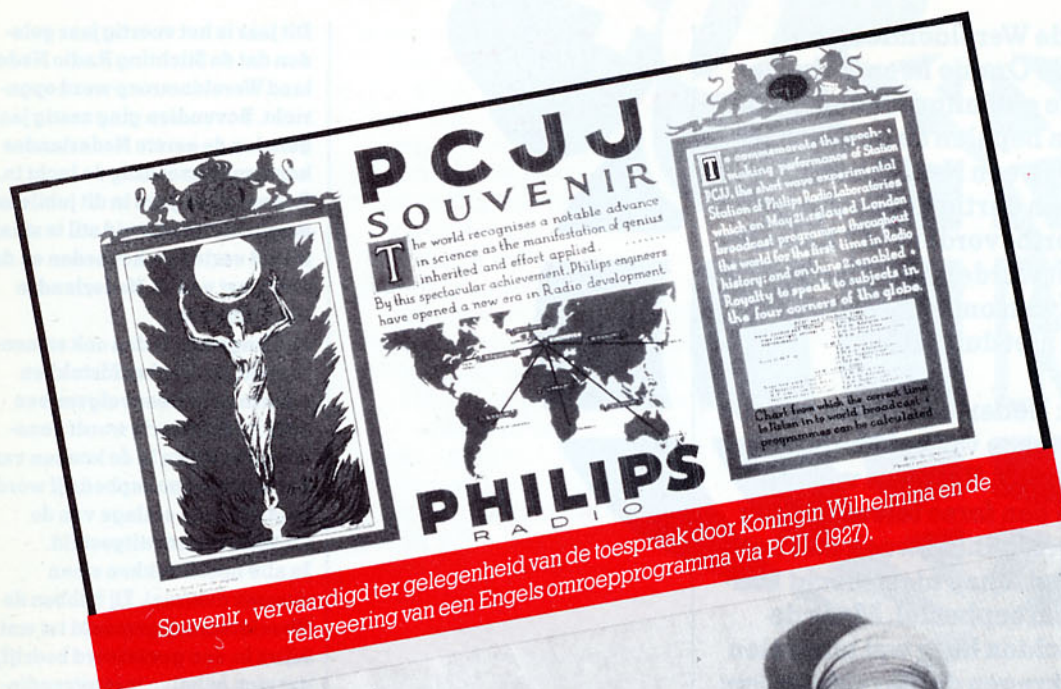


RADIO NEDERLAND WERELDOMROEP 1947-1987



©R. Marnette

'KORTEGOLFT DE GROOT, BANDOEN



Aankondiging van een proefuitzending van de Nederlandse Radio Industrie (Radio News 1919).

NED. RADIO-INDUSTRIE.
Beukstraat 8-10, Den Haag.

C. Q. DE C. S.

In verband met de ons verleende CONCESSIE tot het nemen van proeven met zenders voor ongedempte golven, deelen wij hierbij mede dat door ons

CENTRAAL-STATION

te den Haag, iederen **DONDERDAGAVOND** van 8-10 uur, ongedempt **geseld** wordt (golflengte 500 meter).

Onze officiële roepletters zijn: **P. C. G. G.**
P. C. J. J.

Die der firma Philips zijn:

Het is onze bedoeling door proeven de werkingsteer der aangeleerd dat de signalen van onze 10 WATT „PH-IDZ“ duidelijk hoorbaar zijn te Groningen en Maastricht.

De leden der N. V. V. R. worden uitgenodigd ons over de ontvangen signalen te berichten.

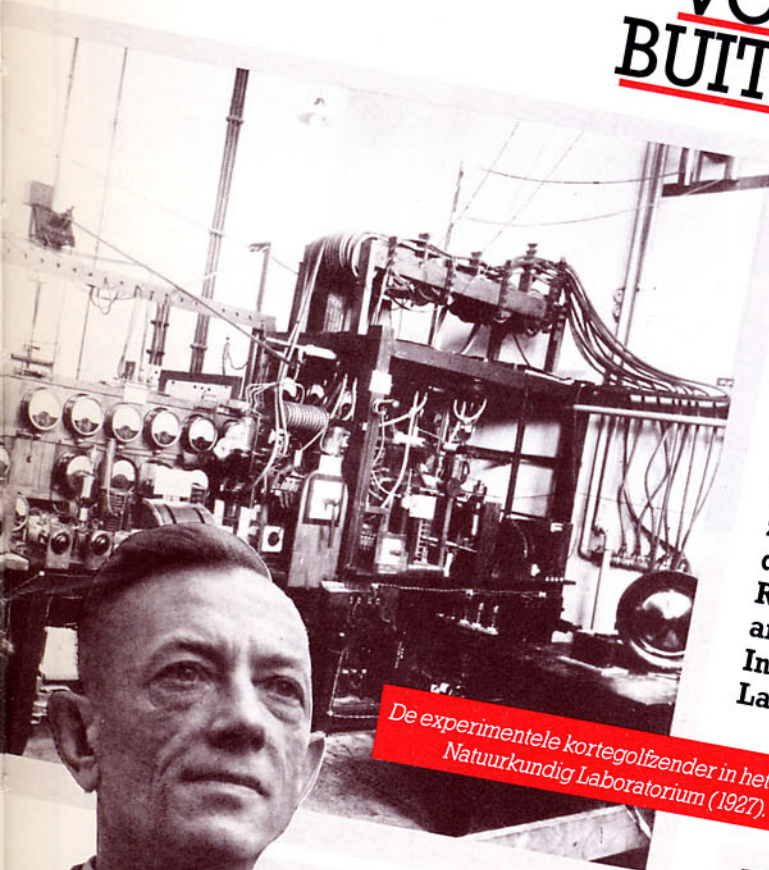
Wij zullen telkens draadloos het programma aangeven. (Radio-persberichten, telegrafie, gedempt-ongedempte signalen, wetgeving in golflengte, energie, enz.) t. l. s.

I. D. Z.

1 juni 1927. Koningin Wilhelmina en Prinses Juliana richten via de PCJJ het woord tot de luisteraars in de koloniën.

OON SCHITTEREND. G'

DE GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSE OMROEP VOOR HET BUITENLAND



De experimentele kortegolfzender in het Philips Natuurkundig Laboratorium (1927).



A.C. de Groot, PCJJ's eerste luisteraar overzee.

12 maart 1927, omstreeks drie uur 's nachts. Radio-amateur A.C. de Groot, werkzaam bij de PTT in Bandung, Java, zit al enkele uren aan zijn zend- en ontvangsttoestel gekluisterd. Pogingen om via radio-telegrafie contact te leggen met collega radio-amateurs in Holland zijn tot dan toe gestrand. Het is vol in de ether. Vanuit alle delen van de wereld klinken de pieptonen van de morsetekens. Maar een Nederlander heeft zich nog niet gemeld. De Groot draait nog eens aan de afstemschijf. Dan klinkt muziek door de tropennacht. Een onbekende zender in de dertig meter-band brengt de ene melodie na de andere, echter zonder zich te melden. Rond half vier is het even stil. Dan hoort de radio-amateur tot zijn grote verrassing: "Hallo Nederlands Indië. Hier PCJJ, de kortegolfzender der Philips Laboratoria, Eindhoven Holland." ►



George William White, een Engelse ingenieur, bedient de experimentele telegraafzender van de NSF (1923).



Prent uit 1927: 'Indië luistert naar de stem van Holland.'

DE NEDERLANDSE OMROEP VOOR HET BUITENLAND

De Groot is direct klaarwakker. Dit is het contact met Nederland waar hij op gehoopt had. Meer dan dat. Dit is geen radio-telegrafie, maar radio-telefonie van een ongeken- de kwaliteit. De volgende ochtend stapt De Groot naar het postkan- toor en dicteert een telegram aan Philips in Eindhoven: "Kortegol- ftoon schitterend. De Groot, Ban- doeng."

Twaalfduizend kilometer verder, op de postkamer van Philips in Eindhoven weet aanvankelijk niemand raad met het bericht. Uiteindelijk belandt het bij het Natuurkundig Laboratorium. Daar wordt het telegram met grote instemming begroet: een bewijs, dat de experimentele kortegolf- uitzending van de vorige avond richting Nederlands Indië, ge- slaagd is, was nog niet voorhanden. De PCJJ-zender met een vermo- gen van 25 kilowatt, blijkt in staat het communicatie-gat tussen Nederland en Nederlands Indië verder te dichten.

KOLONIËN

Experimenten met communicatie over lange afstanden zijn op dat moment aan de orde van de dag. Sinds het begin van de eeuw is de telegraaf het middel bij uitstek om de verre gewesten te bereiken. Later raakt de telefoon in zwang. Maar het zijn relatief dure en beperkte vormen van communice- ren. Ieder woord kost geld. Het zoeken naar nieuwe communica- tietechnieken blijft belangrijk. Vooral nu uit verschillende kolo- niën pleidooien klinken voor verregaande autonomie. De banden tussen het moederland en de verre gewesten moeten drin- gend worden aangehaald.

Het fenomeen radio is inmiddels uit de kinderschoenen. Al in 1919 heeft de Nederlandsche Radio Industrie, een fabriek van radio- apparaten annex technisch bu- reau, van ingenieur en uitvinder H.H.S. à Steringa Idzerda aange- toond, dat de invloed van radio tot over de landsgrenzen kan reiken. Vanuit Scheveningen vonden de eerste regelmatige Nederlandse



Anton Philips voor de
PCJJ-microfoon op 28 april 1927.

radio-uitzendingen plaats. Het station met de roepnaam PCCG zond uit via de langegolf en bracht live muziek en reclame voor de producten van de NRI.

Opmerkelijk genoeg trokken de uitzendingen de meeste aandacht aan de overkant van de Noordzee, in Groot-Brittannië. Zo was de eerste Nederlandse radiozender direct al een internationaal opere- rend station.

In die jaren twintig neemt de ontwikkeling van de radio een hoge vlucht. In Nederland roert de N.V. Philips Radio, dochter van de N.V. Philips Gloeilampenfabrieken, zich. Via de overname van een aantal firma's en het in licentie vervaardigen van radio-onderde- len verovert Philips Radio een eerste plaats op de Nederlandse markt voor radio-onderdelen. De produktie van complete zenders en ontvangers blijft echter voorbe- houden aan andere firma's.

CONTACT

In de tweede helft van de jaren twintig waagt Philips zich ook op dit terrein: het bedrijf koopt belan- gen in de Nederlandsche Seintoe- stellen Fabriek (NSF). In 1926 is Anton Philips de hoogste man van zowel Philips als de NSF.

De NSF beschikt inmiddels over een ruime ervaring met de bouw van zenders. Kort na de Eerste Wereldoorlog begint het bedrijf met de productie van systemen voor de draadloze communicatie tussen schepen en de wal. Later, in 1923 verrijst in Hilversum een middengolfzender voor binnen- lands gebruik. De Hilversumsche Draadloze Omroep (HDO), een

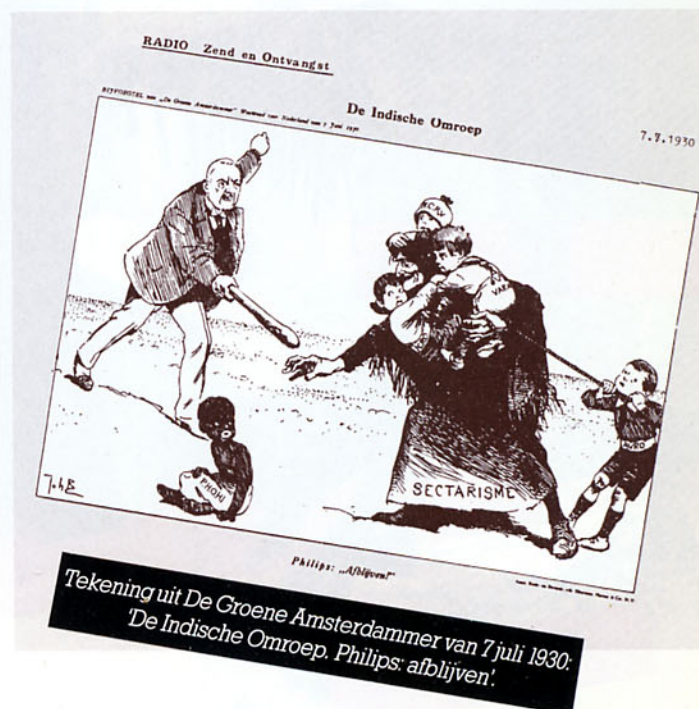
comité van drie radio-amateurs en drie NSF-ers, verzorgt de uitzen- ding. Kerstmis 1924 komt er een mede-gebruiker van de zender: de piepjonge NCRV. KRO en VARA volgen.

Voor het overbruggen van de afstand tussen Nederland en de koloniën gaat aanvankelijk alle aandacht uit naar de bouw van enorme langegolf-zenders. Maar het rendement van de lange golf is gering.

Gaandeweg verleggen de technici hun aandacht naar de bouw van kortegolf zenders. De ontwikke- ling van een watergekoelde zend- lamp zorgt voor een aanzienlijke vooruitgang. Gebruikmakend van deze techniek bouwen onderzoe- kers van de NSF in Hilversum onder leiding van R.W.C. Baron van Boetelaer, een vier kilowatt kortegolf telegraafzender. Op 23 april 1925 maakt deze zender telegrafie contact met Bandoeng.

PHILIPS

Vrijwel gelijktijdig wordt in het Natuurkundig Laboratorium van Philips in Eindhoven een kortegolf telefoniezender ontwikkeld. Onder supervisie van Prof. Dr. Balth van der Pol en J.J. Numans ontstaat in 1926 een driehonderd



Tekening uit De Groene Amsterdammer van 7 juli 1930:
'De Indische Omroep. Philips: afblifven.'



Studio in zendgebouw van de PHOHI-zender in Huizen (1929).

watt kortegolfzender, die actief is op de 90.56 meter. Deze zender voor de middellange afstand blijkt te voldoen; Philips krijgt reacties van luisteraars uit verschillende delen van Europa. Maar voor het bereiken van Indië moet nog heel wat aan de zender worden gesleuteld.

Op gezag van Numans wordt de zender afgebroken en zodanig herbouwd dat in de dertig meter-band kan worden uitgezonden. Daarmee moeten, zo berekenen de technici, de koloniën te bereiken zijn. Het vermogen van de PCJJ, zoals de zender wordt genoemd, is inmiddels opgeschroefd tot 25 kilowatt.

Tijdens de eerste proef-uitzending op de avond van 11 maart 1927 lopen de technici bepaald niet over van zelfvertrouwen. In feite is de PCJJ nog niet af. Het wachten is op enkele onderdelen voor de zogenoemde gelijkrichter. De eerste uitzending duurt vele uren en wordt gevuld met muziekopnamen. Slechts twee keer durven de Philips-mensen de identiteit van de zender bekend te maken. Genoeg voor A.C. de Groot in Bandoeng om te weten waar hij zijn telegram naar toe moet sturen. In de dagen na 11 maart groeit het aantal PCJJ-luisteraars gestaag. Dat blijkt uit de telegrammen die in Eindhoven worden bezorgd. Na vier weken komen de eerste brieven. Uit Oost-Indië, uit Australië, Nieuw-Zeeland, India en Noord-Amerika. Alle briefschrijvers melden een sterk, helder signaal van de PCJJ.

Philips begrijpt de mogelijkheden van het nieuwe medium. PCJJ is meer dan een technisch experi-

ment, het is een stap op weg naar het ontwikkelen van een nieuwe markt van kortegolf-zenders en -ontvangers. Maar daarvoor is het noodzakelijk dat de programma's, die via de kortegolfzender de lucht in gaan, van een behoorlijk gehalte zijn. 's Werelds eerste geregeld opererende kortegolfzender moet bovendien van een politieke en economische basis worden voorzien, zodat de programmastroom kan blijven voortduren. Het ontwikkelen van de nieuwe kortegolf-markt is immers een kwestie van de lange adem.

BELANGEN

Philips slaagt er in belangrijke evenementen voor de PCJJ-microfoon te doen plaatsvinden. Op de avond van 31 maart 1927 boekt het bedrijf een groot publicitair succes: Koningin Wilhelmina en Prinses Juliana komen in het speciale koninklijk rijtuig van de spoorwegen naar Eindhoven om er via de PCJJ het woord te richten tot de luisteraars in de koloniën. Vergeefs probeert de NCRV gedaan te krijgen, dat ook zij de toespraken mag uitzenden. Koningin Wilhelmina zelf wijst dit verzoek af, haar opmerkingen zijn alleen bedoeld voor de overzeese luisteraar. Dit conflict, hoe ondergeschikt ook, zou later symptomatisch blijken voor de verhouding tussen de binnenlandse omroepen en diegenen die zich met internationaal georiënteerde uitzendingen bezig zouden gaan houden. In het streven van Philips de overzeese radiodienst van een solide basis te voorzien past de aanvraag, in mei 1927, van een zendmachtiging 'tot het uitoefenen in Neder-

land van een radio-telefonisch omroepbedrijf. Philips weet zich hierbij verzekerd van de steun van grote firma's met belangen in Indië zoals de Nederlandsche Handel-Maatschappij en de Nederlandsch Indische Handelsbank. Samen besluiten zij tot de oprichting van de N.V. Philips Omroep Holland Indië (PHOHI).

Philips heeft weinig moeite hoeven doen om de maatschappijen achter zich te krijgen. In het voorstel aan de firma's wijst de initiatiefnemer onder andere op het belang van een hechte band tussen Nederland en de Nederlanders in de kolonies. De maatschappijen zullen de vruchten plukken in de vorm van gelukkiger personeel, dat meer zal produceren onder de stimulerende invloed van de stem van thuis.

Het belang van Philips is duidelijk, zoals blijkt uit de interne notitie 'Activiteiten onzer N.V. op omroepgebied': "Wanneer bij een demonstratie van een toestel aan een prospect de PHOHI goed doorkomt, is het toestel praktisch verkocht. Bovendien hebben wij in den zender een middel, om steeds terugkeerend den naam Philips bij luisteraars in te prenten, zowel in Nederlandsch, als niet Nederlandsch sprekende landen."

OMROEPBESTEL

De aanvraag van een zendmachtiging door Philips leidt tot grote beroering. De NCRV en de KRO zien in de PHOHI-plannen een rechtstreekse aanval op het prille Nederlandse omroepbestel. Mocht de PHOHI voet aan de grond kunnen krijgen, dan zou dat wel eens het begin kunnen zijn van

de totstandkoming van een commerciële, neutrale, nationale omroep voor het binnenland. De twee omroeporganisaties besluiten tot een tegenzet: ook zij dienen een aanvraag in voor uitzendingen naar Indië. Zij willen zendtijd, speciaal op zondag, op de PHOHI-zender.

In een brief aan de minister wijzen NCRV en KRO op het grote belang van uitzendingen voor zending en missie. Op 3 februari 1928 antwoordt de anti-revolutionaire minister van Verkeer en Waterstaat Van der Vegte. Hij meldt, dat hij inderdaad van plan is Philips een machtiging te verlenen. De minister raadt NCRV en KRO aan, zelf in overleg te treden met Philips, teneinde zendtijd bij de PHOHI los te peuteren. Het gevolg is een slepend conflict.

Intussen draait de experimentele zender in het Philips-lab op volle kracht. In het najaar van 1927 besluit de leiding van het bedrijf tot een verhuizing van de apparatuur. De zender hindert de overige experimenten in het Natuurkundig Laboratorium. Terwijl het parlement overlegt wordt de PCJJ ontmanteld en bij de NSF in Hilversum opnieuw in elkaar gezet.

WINTER

De omstandigheden waaronder wordt gewerkt zijn niet altijd even prettig. P.C.J. Vulling, assistent van het Natuurkundig Laboratorium laat in de jaren vijftig de volgende anecdote optekenen over de winter 1928-1929: 'Achter de NSF begon de Gooise hei, wind en winter hadden vrij spel in het gebouwtje waarin de zender was ondergebracht. De toevoerleidingen waren bevroren en we zaten zonder koelwater. Maar er werd hulp georganiseerd: er werd een bijt gehakt in de vijver en met behulp van een sproeiwagen van de gemeente Hilversum, werd de noodzakelijke hoeveelheid water aangevoerd. Het koelwater dat ons het uitzenden mogelijk maakte was echter spoedig weer warm. Er werd een vrachtwagen naar de ijsfabriek gestuurd om staven ijs.

DE NEDERLANDSE OMROEP VOOR HET BUITENLAND

Met die staven ijs, plus de diensten van de sproeiwagen kwamen we de felle koude door.'

De juist opgerichte N.V. PHOHI heeft inmiddels een eigen zender laten bouwen. De bouw daarvan verloopt zo voorspoedig, dat de directie van Philips op 23 oktober 1928, een concessie voor proefuitzendingen vraagt. Deze wordt binnen twee dagen gegeven. De PHOHI kan beginnen. De PHI, zoals de nieuwe zender met een vermogen van veertig kilowatt heet, wordt in januari 1929 in gebruik genomen.

Eind jaren twintig kent Nederland derhalve flinke activiteit op de kortegolf. De Philips-PHOHI groep houdt zich dan bezig met koloniale uitzendingen (via zender PHI), werelduitzendingen (via de zenders PHI en PCJJ) en experimentele uitzendingen via de PCJJ.

EDWARD STARTZ

De kortegolfuitzendingen oogsten internationaal succes, niet in de laatste plaats dankzij omroeper Edward Startz. In korte tijd weet hij, gebruikmakend van zijn talenknobbel, een internationaal luisterpubliek te bereiken.

Eduard Franz Conradin Startz is op 20 februari 1899 geboren in Moresnet, het vierde staafje van het Vierteenwoordig Drielandpunt, gelegen tussen Vaals en Aken. Na het behalen van het gymnasium-diploma vertrekt hij naar de Verenigde Staten, waar hij als bordenwasser, tolk en handelsreiziger gedurende vijf jaar de kost verdient. Later werkt Startz onder andere als steward, tijdens een bootreis naar Zuid-Amerika.

In 1928 komt hij als vertaler in dienst bij Philips, in november van dat jaar is Startz omroeper bij de Philips-PHOHI groep.

De eigenzinnige jongeman ontwikkelt zich tot 's werelds eerste discjockey, die op een vlotte wijze muziekopnamen aan elkaar praat. PCJJ is bij hem al snel PCJ, de beginletters van de woorden Peace, Cheer en Joy. Hoewel zijn 'Happy Station' programma in de beginjaren officieel alleen in de



Edward Startz
achter de PCJ-microfoon.

Nederlandse taal mag worden uitgezonden, slaagt Startz er in de uitzendingen een internationaal tintje te geven door de show in meerdere talen aan te kondigen. Later kent Happy Station een Engelse en een Spaanse versie. Uit een biografie die in 1968, bij het veertigjarig omroepjubileum van de 'kortegolfpionier', verscheen: 'Edward Startz spreekt, zoals hij zelf zegt een half dozijn talen vloeiend en een half dozijn half. En daar maakt hij in zijn programma gretig gebruik van. Van zijn Happy Station produceert Startz een versie waarin het Engels de boven- toon voert, maar waarbij hij zich ook uitdrukt in een van de Scandinavische talen, in het Frans, in het Duits of in het Russisch. Het ligt er maar aan tot wie hij zich richt. Dat is namelijk de kracht van zijn

uitzendingen: Startz houdt direct contact met zijn luisteraars. Zijn devies is vriendschap kweken. En dat is hem wonderwel gelukt. Z'n slagzin: Keep in touch with the Dutch.'

SPONTAAN

Happy Station wordt gekenmerkt door een grote spontaniteit. Gerard van Heukelom, één van de technici waarmee Startz in de beginperiode samenwerkt, laat in 1977 de volgende herinnering optekenen: 'Startz had de gewoonte op het allerlaatste ogenblik de studio binnen te komen, als het programma eigenlijk al begonnen was en hijzelf juist moest gaan spreken. Met de laatste noten van het Wilhelmus zat Startz dan achter de microfoon in de spreekstudio, om zich tot zijn luisteraars te rich-

ten. Terwijl hij sprak, dacht hij na wat er daarna moest gebeuren.' Gaandeweg bouwt Startz met Happy Station een geheel eigen luisterpubliek op. Meer en meer ziet hij dit programma als zijn eigen 'winkel'. Ook na 1947, als de Stichting Radio Nederland Wereldomroep een feit wordt, tot aan zijn afscheid in 1970 blijft Startz een buitenbeentje, dat zich weinig gelegen laat liggen aan de mening van collega-programmamakers of de bedrijfsleiding. Tijdens de Tweede Wereldoorlog trekt Startz zich terug uit het omroepleven. In 1946 schrijft omroepcollega George Sluizer over Startz: 'Toen na de bevrijding de plannen voor een Wereldomroep vaste vorm aannamen, vroegen wij Edward Startz onmiddellijk of hij mee wilde werken, en Startz zelf was blij na vijf jaar zwijgen zijn microfoon en zijn oude vrienden in alle werelddelen terug te vinden. Zijn prachtige platencollectie was helaas grotendeels door de Duitsers gestolen. Aan de vernieuwing wordt hard gewerkt. Tweemaal in de week zendt Startz zijn Happy Station-programma uit. 'The Happy Station from a friendly nation', zei hij vroeger. Nu noemt hij het liever: 'The friendly station from a friendly nation.' Maar, voegt hij er aan toe: 'We will be happy again.'

In november 1953, ter gelegenheid van het zilveren jubileum van Happy Station wordt Startz benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau. In 1970 gaat hij met pensioen. Tom Meijer neemt het Happy Station programma van hem over. Met, inmiddels, 59 jaren achter zich is dat ongetwijfeld het oudste bestaande programma van de omroepwereld. Startz overlijdt in 1976. Nu nog, elf jaar na de dood van de stichter van het Happy Station, komen er bij de Wereldomroep brieven binnen met verhalen over Eddy Startz.

VERPOLITIEKEN

De jaren dertig worden gekenmerkt door het voortgaan van de discussie over het al dan niet

toelaten van de binnenlandse omroepen in de PHOHI-uitzendingen. Begin 1930 ligt er na veel geharrewar een gezamenlijk voorstel van PHOHI, NCRV en KRO op tafel, waarbij de partijen er van uit gaan dat PHOHI 80 procent van de totale zendtijd mag vullen, NCRV en KRO de resterende 20 procent. Andere omroepen krijgen de raad om voor eigen rekening een kortegolfzender te bouwen.

Het wachten is op advies van de Radioraad, die de regering adviseert over omroepzaken. Het, uitgelekte, advies is een fikse tegenvaller voor PHOHI, KRO en NCRV: de raad vindt dat ook de VARA en de VPRO aan bod moeten komen bij de PHOHI, de AVRO wenst niet mee te doen.

PHOHI, NCRV en KRO reageren boos. Met name het toelaten van de VARA op de zender zet kwaad bloed, het zou een eerste stap op weg zijn naar het 'verpolitieken' van de omroep naar Indië. Met de woorden 'Wij wensen baas te blijven in eigen huis', maakt president-commissaris Van Aalst op 1 juli 1930 een voorlopig einde aan de PHOHI-uitzendingen naar Indië.

De reacties in Nederland zijn lauw. Maar in de kolonie krijgt de Radioraad het in perspublicaties zwaar te verduren. Tegelijkertijd meldt het Amsterdams Kantoor voor Indische Zaken (een distributie-apparaat voor Philips-artikelen in Indië), dat de verkoop van ontvangers terugloopt, als gevolg van de sluiting van PHOHI.

ZENDTIJD

Pas in 1933 zijn de troebelen opgelost. De Radioraad maakt een voorstel, dat de steun van PHOHI en de betrokken binnenlandse omroepen krijgt. PHOHI krijgt tweederde van de zendtijd, VARA, NCRV, KRO en VPRO ieder een twaalfde.

Opvallend genoeg maken alleen VPRO en KRO gebruik van de nieuw verworven uitzendrechten. De VARA ziet zich in de mogelijkheden te zeer beperkt, omdat het

uitzenden van programma's met een socialistisch karakter verboden is. De NCRV zendt op 27 september 1933 uit via de PHOHI. Het zal bij deze ene keer blijven. Een voorbeeld van een gecombineerde PHOHI-KRO-VPRO uitzending is die van zondag 14 augustus 1938:

19.55 uur: PHOHI-Wilhelmus

20.00 uur: VPRO: spreker Dr. G. Horreus de Haas

20.20 uur: PHOHI met laatste nieuws

20.30 uur: Rotterdams Phil. Orkest

21.00 uur: KRO:

a) Concertgebouworkest

b) Medische lezing

c) Concertgebouworkest

d) De wereld in vogelvlucht, van en voor de Missiepost

22.00 uur: Sluiting Wilhelmus
De KRO krijgt vanaf 1934 al snel de smaak te pakken van het uitzenden over de landsgrenzen. In 1935 lanceert de katholieke omroep een plan voor 'werelduitzendingen' in het Nederlands, Frans, Duits, Engels, Spaans, Portugees en Esperanto. Later denkt de KRO zelfs hardop over uitzendingen in het Russisch.

In datzelfde jaar legt de PHOHI een geheel eigen plan voor werelduitzendingen op tafel. Tot dan toe hebben de werelduitzendingen een experimenteel karakter gehad en moest voor iedere uitzending afzonderlijk toestemming worden gevraagd. De Philips Omroep Holland Indië heeft een heel eigen visie op het fenomeen werelduitzendingen. De omroep komt met een voorstel voor uitzendingen met het accent op de economische belangen van Nederland, in het Engels, Frans, Duits en Nederlands. De kosten van deze uitzendingen, circa dertig gulden per uur, zouden moeten worden betaald door toeristenorganisaties of de Nederlandse regering. De PHOHI hoop hiermee twee vliegen in een klap te slaan. Niet alleen wil de omroep het verbod om in andere talen dan het Nederlands uit te zenden ongedaan krijgen, de N.V. ziet bovendien een kans de wankelende financiële positie

wat te verstevigen.

HUIZEN

In 1937, de discussie over het opzetten van een 'Wereldomroep' duurt voort, neemt Philips de vernieuwde PCJJ-zender in gebruik. De nieuwe zender krijgt een plaats naast de PHI in Huizen. De draaibare houten antennemasten zijn het summum op korte-golfgebied.

Tegelijkertijd viert Philips het tienjarig bestaan van de kortegolfuitzendingen vanuit Nederland. Het dagblad *De Tijd* meldt: "Gisteren heeft de PCJ in de studio te Hilversum zijn tienden verjaardag gevierd. De vreugde was dubbel, omdat tevens de vernieuwde draaibare antenne in gebruik werd genomen. Door middel van het Philips Miller-systeem kon hierop een heruitzending plaats hebben van de verjaardagspartij, die onlangs te Londen in werkelijkheid is opgenomen. De ceremoniemeester sprak een pittig welkomstwoord. Een der glanspunten was Fientje de la Mar, die in het Hollandsch zong: 'De oude boom op het pleintje', zoodat dit een verrassing moet zijn geworden voor onze verre landgenooten. Men hoorde zelfs het snijden van de verjaardagstaart, waarmede zij haar voordrachten besloot. Greta Keller met internationale liedjes, de komieken Haver en Lee met hun grappen, Danny Malone met zijn sentimentele lersche liedjes en tal van anderen wisselden elkaar af, onderling verbonden door de kwinkslagen en inleidingen van Edward Startz en de band van Carol Gibbons uit het Savoy-Hotel Londen."



De bouw van de draaibare houten antennemasten in Huizen, in de jaren dertig.

Eddy Startz 'met zijn magic box' of bright and breezy programme ideas.

DE NEDERLANDSE OMROEP VOOR HET BUITENLAND



H.J. van den Broek (midden) in de studio van Radio Oranje, augustus 1944.

PROPAGANDA

Naarmate de maanden verstrijken neemt de druk op de Nederlandse regering om haast te maken met werelduitzendingen toe. In de internationale ether is een propaganda-oorlog aan de gang, waarin onder andere het Nazi-kortegolfstation in Zeesen van zich doet spreken. Zeesen zendt ook in het Nederlands uit en voorziet de luisteraars in Indië van een ongewilde 'verlenging' van het PHOHI-programma. Zonder hun identiteit te verraden plakken de Duisers een stuk aan het PHOHI-programma, waarin zij de Nazi-visie op de ontwikkelingen in de internationale politiek schetsen. De Nederlandse politiek van strikte neutraliteit staat onder druk. In de herfst van 1937 wordt de Contact Commissie voor Werelduitzendingen benoemd. Deze commissie krijgt tot taak richtlijnen aan te geven en regelingen te ontwerpen voor werelduitzendingen. De in 1935 opgerichte Nederlandse Omroep Zendermaatschappij heeft de opdracht de technische kant van de zaak te onderzoeken. De Contact Commissie brengt in juli 1939 haar rapport uit. De bevindingen zijn niet voordelig voor PHOHI. De commissie ziet een belangrijke taak voor de omroepen in het op te richten 'Centraal bureau voor den Culturelen Wereldomroep'. Deze instantie zou de verzorging van de programma's op zich moeten nemen. De Contact Commissie stelt voor dat alle programma's worden aangekondigd in algemene zin, gevolgd door de naam van de verantwoordelijke zender. Een verzuilde Wereldomroep derhalve.

De PHOHI als verzorger van programma's komt in het stuk nauwelijks meer voor. Als dank voor het pionierswerk op de kortegolf krijgt Philips aparte vermelding in het eindverslag van de Contact Commissie. Onder paragraaf 8 leest men: 'Met betrekking tot de zendapparatuur voor den Nederlandschen omroep in den ruimsten zin zal zo veel redelijk mogelijk is, rekening worden gehouden met de belangen van het Philips-concern als nationale zenderleverancier.'

In april 1940 biedt minister Van Boeyen de Tweede Kamer een wetsontwerp aan, waarvan de strekking goeddeels overeenkomt met de richtlijnen in het eindrapport van de Contact Commissie. De blauwdrukken voor een verzuilde Wereldomroep, waarin programmavoorzorg PHOHI naar het tweede plan is gedrongen, liggen klaar.

Dan breekt de oorlog uit.

MEIDAGEN

Het feitelijke einde van de uitzendingen van de Philips-PHOHI groep komt op 13 mei 1940, drie dagen na de Duitse inval. Technicus Martin Ruis herinnert zich jaren later hoe het doek viel: "We hadden juist het Wilhelmus gestart voor het begin van de uitzending in de late middag, toen we hoorden dat Eddy Startz was gearresteerd. We draaiden twee platen, niemand wist wat we moesten doen. Daarna sloten we de uitzending. Dat was de laatste uitzending voordat de Duitsers Huizen bereikten. We kregen opdracht de installatie op te blazen. We bliezen de 19 en 31 meter zenders op, zetten PCJ's

koelinstallatie uit en vuurden pistoolschoten af in de olietanks van de transformator. We vernielden de wijzers en meters met een bezemsteel. Leden van de Nederlandse Genie bliezen een van de beroemde houten antennemasten op, er van uitgaande dat de ene mast de andere in zijn val zou meenemen. Maar dat lukte niet, de mast bleef, half vernield, aan de tuidraden hangen. Daarna moesten we zien dat we weg kwamen." De volgende dag wordt een van de masten alsnog onderuit gehaald. De installatie is echter niet onherstelbaar beschadigd. Op bevel van de Duitsers wordt een van de zenders opgelapt. De Huizense zender wordt ingezet in de internationale propaganda-oorlog. Zo vinden er uitzendingen plaats van 'The Voice of Free India' een product van de Duitse propaganda machinerie.